

Noter

1. Formatet er oktav; 10 + 254 sider. Indbunden eller kartoneret kostede den 1 Mk 16 sk.
2. Signatur i Johansen 1948-54.
3. I Tyskland foregik i 1807 omkring udgivelsen af tyske folkeviser noget tilsvarende mellem brødrene Grimm på den ene side og Hagen og Büsching på den anden side.
4. Dvs. optrykt i Grüner-Nielsen & Kristensen (red). 1912-31.
5. Denne bogliste, *Fortegnelse over Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Bogsamling ved Johan Grundtvig*. Christianshavn 1839 (fasc. 520 (utrykt)), kan fra 2013 ses digitalt på <http://www.grundtvigsværker.dk/>.
6. Denne utrykte bogfortegnelse, *Optegnelse paa de Bøger Jeg ejer og ejende vorder begyndt d. XXde Decbr MDCCCV Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Ludimagister Egeløkkis*. (fasc. 501.1), kan i dag ses digitalt på <http://www.grundtvigsværker.dk/>.
7. Den står i bogfortegnelsen fra 1839 opført som "2467 *Levninger af Middelalderens Digtekunst* Sandvig og Nyerup - Kbh - 1780-84 - 2 Dele i 1 Bind".
8. Det drejer sig om: Græshoppen, DgF 59, KBF 184/GK 128; Runegaard, DgF 12Aa eller Aab, KBF 189/GK 125; Hævnerværdet, DgF 25a, KBF 7; Linde-Møen, DgF 66, KBF 23; Brodermordet, DgF 340A; Systemordet DgF 95, de to sidstenævnte måske efter mundtlig optegnelse.
9. I alfabetisk rækkefølge – ud over de emner, der er nævnt i oversigten: Fortolkende omskrivninger, misforståelser og modsatte meninger – Ordstillingsændringer o. lign. – Ordændringer – Poetiseringer og eventyrliggørelser – Tildigtninger.
10. Det drejer sig om (med rækkefølge og titler, som de fremtræder i *Højskolesangbogen*, og sidetal fra Grundtvig): DgF 45 *Hr. Vismær red sig ved Elvebro*, s. 175; DgF 56 *Jeg tjente mig i kongens gård*, s. 152; DgF 238 *Prinsessen sad i højeloft*, s. 192; DgF 391 *Og det var om en løverdag*, s. 250 (hos Grundtvig kaldet: *Den ømskindede Brudgom*).
11. Iflg. Toldberg 1946, s. 128
12. Iflg. Toldberg 1946, s. 128
13. Iflg. Toldberg 1946, s. 128

Romanens markedstilpasning

Et boghistorisk lærestykke i frivillig litterær censur

ERIK SKYUM-NIELSEN

Indledning

Hensigten med dette filologiske og boghistoriske bidrag er at anstille en tæt sammenligning af to romaner af den samme forfatter og med næsten samme titel, men med meget forskelligt indhold. Det drejer sig om to værker af Hallgrímur Helgason, a) *Eine Frau bei 1000°*, udsendt 1. september 2011 på Tropen Verlag, en sektion af Klett-Cotta Verlag, og b) *Konan við 1000°*, udgivet 25. oktober 2011 på JPV Útgáfa, en del af Forlagið, Reykjavík, siden hen (marts 2013) oversat til og udsendt på dansk som *Kvinden ved 1000°* på Lindhardt og Ringhof.

Det sker ikke så sjældent, at særlig kendte og særlig solgte forfattere får deres bøger udgivet samtidig eller næsten samtidig på flere sprog, og det hænder også i særtilfælde, at oversættelsen ender med at foreligge og formelt blive udsendt først. Men det specielle ved udgivelsen af Hallgrímur Helgasons *Eine Frau bei 1000°* er, at det her drejer sig om en oversættelse uden en værkemæssig modsvarighed i form af et bogtrykt forlæg. Nok er det en oversat bog, men dens kolofon indeholder ingen henvisning til en original på islandsk. Kolofonens copyright-oplysninger anfører som rettighedshavere blot forfatteren og det tyske forlag. Man er trods titelbladets formulering "aus dem Isländischen" henvist til at behandle den tyske udgave af romanen som et principielt selvstændigt værk.

Litterær karakteristik

Såvel i den tyske som i den islandske/danske version har vi at gøre med et værk inden for *groteskrealismen* i dennes postmoderne forgrening, hvor alvor blandes med humor, det høje med det travesterende lave, det fine med det plumpe eller primitivt grove, ømheden med den brutale kynisme.

Beretningen er lagt i munden på en fiktiv figur, Herbjörg María Björnsson (1929-2009), der på visse, men nu langt fra alle punkter deler levnedsløbsfakta med Brynhildur Georgía Björnsson (1930-2008),¹ datter af Björn Sveinsson Björnsson (1909-98) som under Anden Verdenskrig gjorde tjeneste i SS, og dermed sønndatter af Svein Björnsson (1881-1952), der fra 17. juni 1944 var Islands første

præsident. Forskydningen fra fakta til fiktion sker dels ved en række fabulerende stofudvidelser, dels og ikke mindst ved, at Herbjörg løftes til en suveræn position som gardinprædikant og ætsende samtidskommentator, hvilket indebærer, at hun som jeg-fortæller indskrives i en europæisk tradition for 'episke misantroper' på linje med beretterne hos bl.a. franske Louis-Ferdinand Céline, italienske Curzio Malaparte og østrigske Thomas Bernhard (jf. Rösing 2013).

Kompositorisk opereres der med en mosaik- og fragmentteknik, der lader flere handlingsspor løbe side om side, idet det delvis overlades til læseren at kombinere sig frem til et helhedsbillede på tværs af de mange, tilsyneladende spredte tilbageblik. Der køres fremad og bagud i tid, og umiddelbart kan det se ud, som om der ingen rigtig sammenhæng er, men tilfældigheden er kun tilsyneladende: Tematisk og følelsesmæssigt er der en ganske stærk indre sammenhæng i form af en historie om mistet og aldrig genfundne integritet og uskyld.

Hvad genre eller delgenre angår, tilhører *Konan við 1000°* og dermed dens danske oversættelse, *Kvinden ved 1000°*, en ny gruppe romaner, som synes i hastig vækst, og som må anses for en litterær følge af, at mennesker i vores del af verden nu lever så meget længere end før. Lektor Peter Simonsen, der ved Syddansk Universitet har forsket i nyere dansk prosa med fokus på ældres tilbageblik på egne liv, har ud fra især tysk forskning på feltet foreslået en række delvis overlappende genrebetegnelser. Når man har at gøre med et værk, hvor et modent eller ældre eller gammelt menneske ser tilbage og gør livsregnskabet op, kan man tale om "afviklingsroman" i modsætning til "udviklingsroman" og om "fuldendelsesroman" som en motivisk tilvækst på "dannelsesroman". Andre anvendelige betegnelser kunne være "modningsroman" og "tilbageblikroman", "statusopgørsroman" og psykologisk refleksions- og retrospektionsroman.² Desuden ses der eksempler, hvor vægten lægges på den forløsning, der kan finde sted, når man omsider får talt/fortalt om smertelige og belastende personlige forhold, og hvor det derfor er berettiget at bruge en betegnelse som "soningsroman". Men hvor de nyere tyske og nye danske værker inden for denne efter alt at dømme ekspanderende genre oftest holder sig til et individs mere eller mindre kohærente livshistorie, dér skiller Hallgrímur Helgasons roman sig ud ved rent motivisk at sprænge rammen og spænde over et livsløb, som har rummet flere liv end de allerflestes.

Herbjörg har således tilbragt de første syv år af sit lange liv på en afsides ø i Breiðafjörður, været skolepige i København, plejebarn på øen Amrum i Frisland, flygtning i Tyskland og Polen, emigrant på en landejendom i Argentina, fotograf i USA, ambassademedarbejder i Paris, bondekone på Vestfjordene og kontordame hos et firma i Reykjavik. Og nu ligger hun i samme by i en lejet garage, bistået af skiftende hjemmehjælpere, så godt som uden kontakt med sine sønner og disses familier, og opretholder forbindelsen med omverdenen via en bærbar computer, alt imens kræft og KOL arbejder i hendes

hærgede krop og nedbryder den med en sådan hast, at hun i den islandske romans kapitel 19 kan bestille tid til sin egen kremation og i næstsidste kapitel (154) afgå ved døden akkurat tidsnok til at holde aftalen om ligbrænding mandag d. 14. december 2009 kl. 13.30. Herom berettes til slut, og det endda i jeg-form, dvs. ganske efter groteskrealismens regler, som består i at bryde regler, men slippe heldigt fra det.

Stofmæssig reduktion

Herbjörgs død og kremation danner det effektfulde punktum både i den tyske roman og i den islandske, nu også danske, roman. Men i *Eine Frau bei 1000°* bærer de pågældende to slutafsnit kapitlenumrene 118 og 119. Forklaringen herpå er, at den tyske version simpelt hen udelader 30 kapitler! Derudover er i seks tilfælde kapitler slået sammen. Dette betyder bl.a., at adskillige nutidsafsnit fra garagen ikke er medtaget på tysk, men det indebærer tillige, at hovedpersonens mors ungdomshistorie er kortet voldsomt ned, og at mormorens levned, herunder hendes livs afslutning, med hjemstavnstro tilbagevenden til Breiðafjörður, fuldstændig er sløjftet. Tre kapitler, ligeledes fra Breiðafjörður (nr. 20-22), om en mislykket kærlighed på et tidspunkt, hvor Herbjörg er atten, er heller ikke kommet med, og som konsekvens heraf er det korte kapitel (24) taget ud, hvori der refereres til hændelsen. Da læseren af den tyske version når frem til senere faser af hovedpersonens voksne liv, dels i Argentina, dels i Reykjavik, bliver springene i tid temmelig store, og som logisk følge heraf vokser også beretningens huller. Af andre konsekvensrige beskæringer kan især nævnes krigsscener fra Østfronten (kap. 121-125 på islandsk) som rent fortælleteknisk præsenteres som Herbjörgs genkaldelse og videreformidling af farens mundtlige og skriftlige beretning; men mest bemærkelsesværdig er udeladelsen af en intens kærlighedsscene (på islandsk kap. 95), hvor Herbjörg kysser og intimt kærtegner en jævnaldrende polsk dreng, Marek. Her refereres frem i tid til hendes kommende voksne sexliv og tilbage til hendes tidligere seksuelle erfaringer, og det fastslås fyndigt: "Livet sagde nej." Men hvad der formentlig er særlig vigtigt: Drengens penis beskrives her med brug af et billedsprog, der henviser direkte bagud til et humoristisk kapitel tidligt i Herbjörgs beretning, hvor den på det tidspunkt 11-årige pige indføres i sexlivets hemmeligheder af en luder nær ved Sølvgade Skole (kap. 44 på islandsk, kap. 37 på tysk). Desuden sløjfes gennem den tyske udgaves beskæring (der som alle de øvrige reduktioner finder sted helt ukommenteret) en tematisk og psykologisk central kobling imellem den højstemte polske elskovsscene og det kapitel fra Amrum (nr. 70 på islandsk og dansk, nr. 61 på tysk), hvor en rasende tysk pige med spidsen af en saks ridser et hagekors lige over albuen på Herbjörg – et tegn, som hun derefter bærer, som den polske dreng ser, og som hun på sit nutidssygeleje kun kan opfatte som et symbol på sit livs sammensathed. Når der kan

være grund til særligt at fremhæve bortskæringen af den islandske romans kap. 95, er det, fordi den viser, at de redigerende og reducerende indgreb i den tyske version ikke er udvendige og rent kvantitativt bestemte, men at forfatter og oversætter tværtimod, billedligt talt, har været helt inde og rode i romanens harddisk – motivisk, tematisk og kompositorisk – al den stund kærlighedsscenen står som en art idyllisk ø iblandt nok så barske og ind imellem direkte traumatiske erindringer. Scenens centrale betydning fremgår da også af flg. senere passage – udeladt på tysk, fordi afsnittet, hvori den står, i dets helhed er fjernet:

Sandsynligvis har jeg kun én eneste gang oplevet uforfalsket kærlighed – en tusinde graders kærlighed. Den varede vist ikke længere end en enkelt nat. Og mange har måttet nøjes med mindre. (*Kvinden ved 1000°*, s. 336)

Man bør her især bemærke udtryksformen ”en tusinde graders kærlighed” (isl. ”þúsund gráðu ást”) der jo indfletter selve romanens titel i jeg-fortællerens tilbageblik på kærlighedsscenen.

Terminologisk bemærkning

På dette trin af dokumentationen er det nødvendigt at indskyde et terminologisk forbehold. Jeg har i det foregående brugt en række forskellige udtryk (mest verber) til at beskrive de indholdsmæssige forskelle, der kan iagttages mellem på den ene side den tyske og på den anden side den islandske, nu tillige til dansk oversatte roman. Jeg har således talt om at udelade eller sløjfe kapitler samt om at beskære og bortskære. Men strengt taget findes der ikke belæg for anvendelsen af disse udtryk, al den stund såvel forfatteren som den tyske oversætter og Tropa Verlag netop *ikke* præsenterer *Eine Frau bei 1000°* som forsøg på en 1:1-repræsentation af et bogtrykt islandsk forlæg, men tværtimod understreger, at den tyske roman er at betragte som et selvstændigt værk. Jeg skal derfor i det følgende så vidt muligt afholde mig fra at tale om stofmæssig reduktion og i stedet dels henviser til artiklens fyldige appendiks (bagest i festskriftet) med kommenteret overblik på den tyske, den islandske og den danske roman, dels indskrænke mig til nogle udvalgte sammenligninger, som langt fra dækker alle forskellene, men som repræsenterer de vigtigste typer af bearbejdelse i *Eine Frau bei 1000°* og formentlig i sig selv vil være illustrative nok.

Helhed og del

Som det ses af appendiksens tomme pladser i venstre kolonne, klumper stofreduktionerne sig sammen i den sidste del af Hallgrímur Helgasons roman, hvor der dels er skåret substantielt i dele, som omhandler

farens krigsdeltagelse på Østfronten (kap. 121–125 på islandsk og dansk), dels er kortet kraftigt i hans og datterens rejse til og ophold i Sydamerika (kap. 132–133, 135, 137–138, hvortil kommer sammenlægning af kap. 139–140 og 141–143). Men oversigten godtgør samtidig, at nedkortningen også har ramt beretningen næsten allerede fra dens start, idet flere beretninger med tilknytning til Breiðafjörður ikke forekommer på tysk (kap. 16–17, 20–22 og 24 på islandsk og dansk). Sammenholdt med indskrænkningerne i den voksne Herbjörgs tilbageblik på perioden som bonde- og fiskerkone på Vestfjordene (kap. 111–112 på islandsk og dansk) medfører dette, at romanen i den tyske version i højere grad end i den islandske og danske bliver centreret dels om Islands forhold til omverdenen, dels om enten Anden Verdenskrig eller nutiden snarere end om, hvad der i Herbjörgs liv lå før krigen eller imellem denne og talende stund.

Andre signifikante reduktioner har samtidig fundet sted. To kapitler, hvor Herbjörg søger tilbage til Frisland (kap. 118–119 på islandsk og dansk), idet hun derved indleder det forsøg på rekapitulation eller subjektiv *Vergangenheitsbewältigung*, der rummes i forfatterens helhedskoncept, optræder ikke på tysk. Endvidere leder man i den tyske udgave forgæves efter flere af de indskudsagtige stykker, hvori fortælleren afgiver rapport fra romanens umiddelbare nutid, dvs. efteråret 2009 (på islandsk og dansk kap. 110, 120, 129–130). At hun forud for opholdet i garagen af familien har været søgt anbragt under offentlig pleje, men er flygtet i autonomiens, i frihedens navn (på islandsk og dansk kap. 88–89), det indgår heller ikke i den tyske udgave, hvad der tolkningsmæssigt set har til følge, at fortællingen på tysk i højere grad får præg af en nogenlunde entydig fortidsrekonstruktion foretaget fra et nogenlunde stabilt nutidigt udsigtspunkt, hvorimod Herbjörg på islandsk og dermed på dansk ligefrem kan siges at føre en konstant eksistentiel kamp. Sammenfattende kan vi her sige, at *Eine Frau bei 1000°* i kraft af stofreduktion og stofredigering simpelt hen er nemmere at få overblik over og tilegne sig end *Konan við 1000°* og *Kvinden ved 1000°*. En tilpasning er tydeligvis foregået under hensyntagen til læsernes æstetiske forståelseshorisont og markedets litterære smag.

Forfatters og oversætters forklaring

Efter at *Kvinden ved 1000°* i marts 2013 var udkommet på dansk, udspandt der sig, overvejende i dagbladet Information, en debat om romanen, en diskussion, som fra begyndelsen også inddrog dennes tyske version. Samme dag (12.4.2013) som jeg selv anmeldte den danske oversættelse (Skyum-Nielsen 2013), bragte avisens to journalister Rasmus Elmélund og Rasmus Bo Sørensen en udførlig dokumentation med en oversigt over den tyske udgaves manglende, sammenlagte og beskårne kapitler og med fem citater (dels om Adolf Hitler, dels om massegrave, tyske soldaters brutalitet og kz-lejre), som ikke

forekommer i den tyske version (Elmelund & Sørensen 2013a). Blandt disse pluk virker især det første interessant, fordi det til dato faktisk er det eneste, som Hallgrímur Helgason selv har kommenteret fjernelsen af:

I krigen var alle alene. Selv soldaten, som var trænet til at være en hjelm i et hundrede mand stort kompagni. Selv hans hustru, der stod derhjemme ved samlebåndet sammen med hundrede af samme slags. Selv fangen, der sov i en overfyldt fængselscelle.

Dog var ingen så hjertegribende alene som Føreren. Jeg tvivler på, at noget menneske i historien har været så alene som Adolf Hitler. Han krævede jo også af alle sine landsmænd, at de hilste ham med navns nævnelse: "Heil Hitler!" Og der er aldrig nogensinde blevet gjort så meget for at helbrede én mands sjælelige vantrivsel. Først blev et helt samfund forvandlet til en alle-dages-og-tiders fødselsdagsfest for ham, hvor alle gik vandkæmmet omkring i festtøj, venner såvel som fjender, med mærket på armen for at behage ham, syngende de dér sange til hans ære og overbringende ham nyttige gaver (som regel gav folk ham deres liv) og stillede sig så op foran ham, dannede kæmpestore fødselsdagsgaver og skød armene, som skulle symbolisere lysene, ud i luften, tusinde lys for Tusindårsriget, lys, som en lille, ensom dreng kunne puste til og brøle ad fra sin talerstol, sit højsæde: Adolf Hitler, det evige fødselsdagsbarn. (*Kvinden ved 1000*, s. 142 f.)

Om denne passage og det kapitel, hvori den står på islandsk og dansk, har forfatteren udtalt, at man tog det ud, fordi det tyske forlag mente, at det "ville være fornærmende for tyskerne" (Elmelund & Sørensen 2013b). Derimod har forfatteren ikke kommenteret Informations fire andre citater såsom flg. strøgne eller skal vi sige manglende passage fra Frisland-delen, der direkte sammenknytter nazisme med undertrykt og perverteret seksualitet:

Jeg så Adolf Hitler for mig på græs i Bayerns grønne omgivelser. Måske var det derfor, han skreg så meget? Måske var han bare sulten? Og for første gang fik jeg en smule ondt af de velfriserede mand, som afstod fra kød og kvinder for sin kærlighed til fosterjorden. Fruen havde tidligere fortalt os, at han ingen kone havde, for han var "gift med Tyskland". (*Kvinden ved 1000*, s. 189)

Hvad angår de citerede, i den tyske udgave ikke-forekommende passager om massegrave, tyske soldaters brutalitet og kz-lejre, gælder det for den sidstnævnte, at den er fjernet i et kapitel, som ganske vist synes at indgå også på tysk, men som i netop denne passage er signifikant kortere, idet den passus mangler, hvori det hedder, at efterdi Hitler overlod sin ven Døden "de bedste og særligt udvalgte eksemplarer af sit folk", var koncentrationslejrene at betragte som "Det tyske Hædersakademi" (*Kvinden ved 1000*, s. 309).

Sideløbende med udarbejdelsen af Rasmus Elmelunds og Rasmus Bo Sørensens citatdokumentation fik avisen indhentet udtalelser fra Hallgrímur Helgason og fra Tom Kraushaar, udgiver på Klett-Cotta Verlag. Sidstnævnte forsikrede, at beskæringerne i den tyske version simpelt hen fandt sted, fordi

romanen uden beklipping ville blive for lang, og at der på ingen måde var tale om politisk motiveret forkortning. En smule anderledes lød forfatterens forklaring, idet han kaldte resultatet et kompromis. "Det, som kom nærmest censur, var et kapitel om Hitler, som de sagde, var for hårdt for det tyske publikum. Jeg kender ikke den tyske kultur 100 procent og vidste ikke, hvad der kan fornærme tyskerne." (*Information*, 12.4.2013)

Efterfølgende blev anmeldelsens og reportagens iagttagelser uddybet både i en kommentar (13.4.2013) og i avisens leder (15.4.2013). Og herefter gik Hallgrímur Helgasons tyske oversætter Karl-Ludwig Wetzig ind i diskussionen (19.4.2013) med et ret omfangsrigt indlæg, der bl.a. gjorde rede for samarbejdsprocessen op til bogmessen i Frankfurt 2011. Det hedder i Wetzigs kronik bl.a., at forfatteren dengang pga. tidspresset lovede de tyske udgivere at forkorte den tyske version, så den fik et mere håndterbart omfang. Det kunne "naturligvis ikke foregå sådan, at man blot skar historiens slutning fra – dette ville have fået kompositionen til helt at kæntré." I stedet, forklarer Wetzig, valgte den tyske redaktør (eller var det samtidig oversætteren selv – pludselig optræder der et "vi!"), "at fraskære enkelte episoder og historier, som forekom os at kunne undværes både i det koncise handlingsforløb og i romanens helhedsbillede". Redaktøren formulerede if. Wetzig således kun rent litterære hensyn, "ikke forbehold af nogen art over for det politiske indhold i visse kapitler" (Wetzig 2013). Om selektiv censur var der således overhovedet ikke tale, i hvert fald ikke if. Wetzig, kun om en række omfangsmæssigt og plotmæssigt begrundede beskæring.

Stillet over for en sådan affejning af påstanden om censur, eller mere præcist sagt publikumstilpasning af hensyn til markedets formodede forventninger og krav, kan man ikke gøre andet end at fremkomme med yderligere konkret dokumentation. Denne fremgår af artiklens appendiks og de hertil hørende uddybende fodnoter, men også af de synoptisk arrangerede eksempler, som skal bringes her.

Tilpasning efter læserforudsætninger

Generelt er den tyske version af Hallgrímur Helgasons roman trofast over for dennes sproglige og nationale egenart. Der er således anvendt islandske stavemåder i personnavne og stednavne, og umiddelbart kan det se ud, som om det kulturelt fremmede og tankemæssigt anderledes bliver præsenteret med pietetsfuldhed og respekt. Går man imidlertid *Eine Frau bei 1000* nærmere efter, viser der sig at have fundet kulturel tilpasning sted efter tyske læsers formodede forudsætninger. Man har i flere tilfælde undladt at forsøge at oversætte strofer, talemåder og særlig fyndige replikker. Nogle referencer til islandsk radio og tv er fjernet på tysk, og man har ikke søgt at finde ækvivalerende udtryksmåder eller indskyde kompenserende passager i tilfælde, hvor der på islandsk, på indforstået måde, spilles på

historisk, kulturhistorisk og personhistorisk viden.

Som et eksempel på den omhu, der fra den tyske oversætter og den tyske redaktørs side åbenbart er lagt i at tilpasse romanen efter publikums kulturelle vaner, kan anføres det sted, hvor Herbjörg i forbindelse med bestilling af tid for sin egen kremering gætter på, at det såmænd ikke er sikkert, at hendes sønner møder op til deres mors begravelse:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Sie sind vielbeschäftigte Menschen. (s. 47)	Þetta er upptekið fólk og alls ekki víst að þeir hlusti lengur á dánartilkynningar í útvarpinu. (s. 52)	Det er travlt optagede mennesker, og det er langt fra sikkert, at de stadig lytter til oplæsningen af dødsannoncer i radioen (s. 51)

Havde man i denne passage ladet forklaringen stå i den tyske roman, ville den tyske læser formentlig godt have kunnet fatte sammenhængen uden en ledsagende note. Alligevel udelades radioens dødsannoncer til trods for, at disse altid har været et sigende tegn på den nationale fællesbevidsthed på Island. Hensynet til markedets krav synes på dette sted at være gået forud for respekten for kildesprogets kultur. Af de mindst 42 større eller mindre bearbejdende indgreb, der mht. læserforudsætninger har skullet gøre Hallgrímur Helgasons roman mindre islandsk i præg, er de mest konsekvensrige nok de, der er foretaget tidligt i beretningen, hvor Herbjörgs mor fravælger den på Island verdensberømte digter Steinn Steinarr til fordel for ambassadørsønnen Björn. Usynliggørelsen af dette spil på intern islandsk litteraturhistorisk viden begynder i den tyske udgaves kap. 18, og da indgrebet først var gjort, har man som indre konsekvens også måttet skære litterære referencer væk i kap. 23 og 65. Man kunne til udeladelsernes forsvar (og med Karl-Ludwig Wetzigs formulering) fremføre, at de pågældende indgreb rammer stof, der kan "undværes både i det koncise handlingsforløb og i romanens helhedsbillede"; men over for dette kunne det fremføres, at Herbjörgs udførlige omtale af islandske forfattere tjener til at understrege hendes kulturelle lødighed og derved gør modsætningen så meget desto større mellem hendes åndelige potentiale og hendes fysiske elendighed.

Moralsk tilpasning

Netop pga. den intense interesse, hvormed Herbjörg omgiver sin krop, både når hun ser tilbage på dens udfoldelser og i nutidssituationen nøgternt konstaterer dens forfald, virker det påfaldende, så ofte man i den tyske version har neddæmpet eller helt fjernet beskrivelser af eller hentydninger til kvindekroppen.

Særlig vanskeligt har oversætter og forlagsredaktør tilsyneladende haft det med gloser som "bryster" og "barm", der mindst fire steder (s. 122, 153, 157, 172) omhyggeligt er undladt. En lignende snerpethed har man sat ind over for kvinders og pigers onani (især i to scener fra Amrum s. 193 og 197). En humoristisk omtale af en tidligere elsker, som siges at have testamenteret sit lem til Islands penismuseum, må have været de tyske bearbejdere lige et nummer for stiv (s. 175). Erektion har også været hovedproblemet i en passage fra Amrum, hvor en gammel bedstemor fortæller, at kvinderne i gamle dage, når deres mænd var ude at sejle, tændte bål på stranden, for at unge mænd inde i land kunne vide, at øen var tømt for mænd:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
	Í raun var staðan slík nú, því hér var "ekki stinnan lim að fá", eins og haft var eftir flónertunni sem afgreiddi í bakariinu og var orðin fjólublá af karlmannsleysi. (s. 195)	I virkeligheden var situationen sådan nu, for her var der "ikke et eneste stift lem at opdrive," som tumpetyksakken, der ekspederede hos bageren, og som var blevet blåviolet af mangel på mænd, skulle have udtalt. (s. 190)

Hullet i den tyske tekst taler her for sig selv. Mere skjult sker redigeringen i den samtale mellem far og søn, hvor den islandske ambassadør i København modtager meddelelsen om, at den senere nazist og SS-officer har gjort en pige gravid; her mangler på tysk "den eviggyldige visdom, at en ung mand tænker ej længere, end hans sæd rækker" (*Kvinden ved 1000°*, s. 70).

Alvorlige vanskeligheder får Karl-Ludwig Wetzig og Tropen Verlag, da de i romanens første tredjedel, i et kapitel fra Herbjörgs tid i København, står over for den udpenslende beskrivelse af pigens besøg hjemme hos en luder i Sølvgade-kvarteret. Udelades kan afsnittet ikke, dertil er det alt for morsomt og psykologisk betydningsfuldt; men man kan da altid nedtone de fysiske detaljer. En humoristisk omtale af kroppen som damens "arbejdsområde" er væk, hendes grundigt beskrevne lugt er fjernet, de uappetitligste gloser under udmalingen af hendes ansigt må man savne på tysk, og den brunlige, medicinlignende drik, hun styrker sig ved i samtalsløbet, har en eller anden fra Klett-Cotta Verlag lige været inde at fjerne, medmindre det altså er forfatteren selv, som undervejs i redigeringsprocessen har fornemmet forskelle mellem islandsk og tysk litterær smag. Samme hensyntagen synes mobiliseret ved beskrivelsen af den prostitueredes røde mund. På Herbjörgs bekymrede spørgsmål, om soldaterne stikker geværet ind i damen, når de lægger sig oven på hende, svarer Anneli (kap. 37 på tysk, kap. 44 på islandsk og dansk):

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
"Nein, nein, das legen sie vorher ab. Aber ... sie haben noch eine andere Art Gewehr", sagte sie und stülpte die Lippen vor, um nicht zu grinsen. (s. 118)	"Nei, nei, þeir taka hana af sér fyrst en ... þeir eru reyndar með aðra byssu," sagði hún og setti stút á varirnar til þess að svíkja þær um glottið sem hlaut að fylgja þessum orðum. Og mátti herða nokkrum sinnum á þeim stút. (s. 128)	"Nej, nej, det tager de af først, men ... de har faktisk et andet gevær," sagde hun og spidsede læberne for at snyde dem for det skæve smil, som nødvendigvis måtte ledsage disse ord. Og den trutmund kunne sagtens klare endnu flere stramninger, så smilende hun var. (s. 124)

Også her taler forkortningen vel sagtens for sig selv; men da dette jo er et videnskabeligt forskningsbidrag, skal det for god ordens skyld præciseres, at den moralsk betingede bearbejdelse i den tyske udgave består i hensynsfuldt at fjerne oralsex fra den københavnske prostitueredes katalog over intime tjenesteydelser.

Om Europas ludere generelt hedder det i et senere kapitel (nr. 41 på tysk, nr. 48 på islandsk og dansk), at der på alle etager i alle europæiske byer fandtes lukkede døre, bag hvilke der ventede en hård skæbne. Men i den tyske udgave er der ikke blevet plads til fig. malende sætning: "Hver eneste dør i hvert eneste hus i hver eneste by var som et bogomslag med store, brændende bogstaver: *Mussolinis brud, Alt for min mand, Toverelseslandet*." (*Kvinden ved 1000°*, s. 138) Hvorvidt fraværet af dette punktum skyldes forskelle i smag eller moral, står hen i det uvisse. Ligeledes kan det være svært at vurdere, om forskellen mellem fig. tre tekststeder om Jean-Paul Sartre og Simone de Beauvoir på hhv. tysk, islandsk og dansk er smagsmæssigt, moralsk eller politisk-ideologisk motiveret. Men *jødepigerne* mangler, mærkeligt nok, på tysk:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Es kam heraus, dass sich das saubere Pärchen an den eigenen Schülerinnen bis unterhalb des Führerscheinalters vergangen und sie nach erfolgter Defloration in die Wüste geschickt hatte. (s. 38)	Í ljós kom að skötuþjúin höfðu hægt sér á nemendum sínum, allt niður fyrir bílprófsaldur, og síðan hent þeim frá sér að afmeyjun lokinni, svo sumar lentu í sjálsmorðum en gyðingarstúlkur í gasofni. (s. 40)	Det viste sig, at de to samlevere havde skidt på elever helt ned til under kørekortsalderen og siden skilt sig af med dem, efter at mødommen var taget, så nogle blev drevet ud i selvmord, men jødepigerne i en gasovn. (s. 39)

Af de (mindst) 38 større eller mindre bearbejdende indgreb, der mht. moral, herunder især seksualmoral, har skullet gøre *Eine Frau bei 1000°* nemmere at sluge for det tyske publikum, er det mest markante fjernelsen (eller rettere fraværet) af to passager, som for den detektivisk indstillede læser gør det oplagt at slutte, at Herbjörg og hendes far efter begges hjemkomst til Island indleder et incestuøst forhold – eller, for at være mere præcis, rekurrerer til en incest, der begynder i kapitulationens Berlin. Den første passage forekommer, hvor Herbjörg i den tyske udgaves kap. 64 omtaler præsidentboligen Bessastaðir og Islands tidligere præsident Vigdís Finnbogadóttir:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Sie hätte natürlich heiraten sollen. (s. 207)	Hún átti auðvitað að eigna sér mann. Einn hlédrægan mann sem kunni að heilsa laust og hvísla sér leið til snyrtingar. Að sitja á Bessastað er tveggja manna verk, svo mikið veit ég sem sofið hef þar í fjórum herbergjum og hjá í tveimur. (s. 233)	Hun skulle have fået sig en mand. En reserveret mand, som forstod at hilse løst og hviske sig vej til toilettet. At regere på Bessastadir er et job for to, så meget ved jeg, som har ligget i fire værelser og ligget i i to. (s. 217)

Det ene af de to seksuelle forhold, som Herbjörg har haft på stedet, opstod ved lidt af en fejltagelse, idet en udenlandsk diplomat gik forkert, da han ledte efter et toilet. Men med det andet kan der kun sigtes til det, som Herbjörg andetsteds forblømt antyder gennem et ordspil:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Er wischte sich mit der Serviette über den Augen, und ich legte meine Hand auf seine, die auf dem Tisch lag. Mama verstummte und sah unsere Allianz mit gebrochenen Blick. Aus ihm war zu ersehen, dass Papa und mich etwas verband, das nicht in den Wörterbüchern stand ... (s. 340)	Hann þerraði augun með serviettu og ég lagði hönd mína á hans þar sem hún lá á borðinu. Mamma þagnaði og starði á bandalag okkar brostnum augum. Úr þeim sást að við pabbi áttum saman eitthvað sem ekki fannst í orðabókum en var hægt að kalla óliflegt, á sama hátt og sumt er sagt ólöglegt. (s. 392)	Han tørrede øjnene med en serviet, og jeg lagde min hånd på hans anden hånd, der lå på bordet. Mor tav og stirrede på vores alliance med brustne øjne. Man kunne se i dem, at far og jeg havde noget sammen, der ikke fandtes i ordbøgerne, men som kunne kaldes ulovligt på samme måde, som noget siges at være ulovligt.

De tre prikker i den tyske version siger muligvis alt; men de siger samtidig, at der åbenbart er grænser for, hvad der kan siges direkte, og dette vel at mærke grænser af moralsk karakter. At vi her har bevæget os ind på mineret terræn, på et felt, hvor de tyske udgivere i samråd med forfatteren har ment at være tvunget til at gå forsigtigt frem, sandsynliggøres yderligere af, at man i *Eine Frau bei 1000°* (s. 240) har udeladt det blik, hvormed Herbjörg betragter sin fars SS-uniform. En diskret lille antydning, som på islandsk og dansk let lader sig tolke incestuøst, findes derfor ikke på tysk.

Smagsmæssig tilpasning

Som det fremgår af ovenstående eksempler og de dermed forbundne tolkningsmæssige overvejelser, kan det være vanskeligt at skelne skarpt mellem tilpasning efter publikums forudsætninger og tilpasning under inddragelse af moralske hensyn. På samme måde kan det være svært at placere visse udeladelser af barske og fysisk udpenslende beskrivelser. Men at beskæring har fundet sted, derom kan der næppe herske tvivl. Det begynder allerede tre sider inde i bogen, og det fortsætter i form af små blødgørende og afsvækkende indgreb. Således leder man (s. 17) forgæves efter en beskrivelse af, hvor grimme boerne i Sydafrika er eller var. I stedet for en hånlige sætning om pæne menneskers kunstsyn (s. 109) er der på tysk bare et hul, og Herbjörgs ramsaltede bemærkninger om mænd og kvinder er tonet ned (s. 175 og 181). En passage om at give russerne røvfuld (s. 254) virker behørigt afsvækket, og da Herbjörg bruger et bandeord ("Undarlegur andskoti", s. 309 på islandsk), kan Karl-Ludwig Wetzig mærkeligt nok ikke finde et ækvivalerende udtryk (s. 289 på tysk). Selv en så konkret glose som "sprengja", dvs. bombe, fremtræder på tysk lettere afsvækket i form af "Sprengstoff" (s. 181 og 182).

Udeladelsen på tysk af den morbide beskrivelse af samleveren Bærings begravelse kan muligvis begrundes med, at den kan undværes handlingsmæssigt; men sammenholdes denne sløjfning med reduktionerne i andre, ligeledes makabre passager, tegner der sig også på dette område et billede: Den tyske roman måtte efter alt at dømme ganske enkelt ikke fremstå lige så slem som den bog, der otte uger senere udsendtes på Island. Borte er således i flg. eksempel netop de mest makabre dele af beskrivelsen af Herbjörgs mormors lig:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Ich fand, wir sollten sie eher aufbewahren als beerdigen. Sie war eine Reliquie, die personifizierte Geschichte Islands. (s. 40)	Helgríman var líkt og meistaraleg úskurðarmynd og hendurnar ofan á klæðinu líkastar forneskjulegum búshöldum. Og alls enginn nálykt. Satt að segja fannst mér að okkur bæri að varðveita hana fremur en jarða. (s. 42)	Dødsmasken var som en mesterligt udført billedudskæring, og hænderne oven på klædet mindede mest om gamle køkkenredskaber. Og ikke den mindste liglugt. Faktisk syntes jeg, at vi burde opbevare hende snarere end begrave hende. (s. 41)

Følgende to eksempler, der alle hidrører fra romanens sidste ottendedel, fra beskrivelser af de oplevelser, som Herbjörgs far har ved fronten som tysk soldat konverteret til russisk krigsfange konverteret til russisk soldat, lægger sig i umiddelbar forlængelse af ovenstående. Der er begge steder tale om, at der i den tyske version ses udeladt detaljer af særlig makaber karakter:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Russische Sträflingskleidung war keinen Deut besser als deutsche, sah aus wie ein mit Watte ausgestopfter Schlafanzug. Die Arbeitssklaven freuten sich auf die Arbeit, denn dabei entwickelten sie wenigstens einen Hauch von Körperwärme. Essen bestand aus fingernagelgrossen Fladen von ungebackenem Teig, die sie in überfrorenem Wasser einweichten. (s. 362f)	Rússnesskir fangabúningar voru engu skárri en þýskir; minntu helst á vatteruð náttföt, buxur og jakki. Þrælarnir hlökkuðu til vinnunnar því hún innibar vott af líkamsyl. Fæði fölst í fingurnögl af óbökuðu deigi sem bleytt var í frostkændu vatni. Pabbi missti fjórðung úr maga og framan af tveimur tám. (s. 443)	De russiske fangedragter var ikke meget bedre end de tyske; mindede mest om vatteret nattøj, bukser og skjorte. Slaverne længtes efter arbejdet, for det indebar en snert af kropsvarme. Føden bestod af en fingernegl ubagt dej blødt op i tiliset vand. Far mistede en fjerdedel mave og det yderste af to tæer. (s. 433)

Bemærk i næste eksempel især, hvordan den tyske version – efter en indledende forkortning, som skyldes udeladelsen af tidligere kapitler – udelader beskrivelsens auditive aspekt, hvorved totalindtrykket i mindre grad får karakter af sansebombardement:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
<p>Vor ihnen lag ein Massengrab, in dem fünf Lagen von brennenden Leichen übereinander gestapelt lagen. Wegen der starken Hitzeentwicklung kam man nicht näher heran, ohne das Gesicht zu verhüllen. Die Leichen waren kaum mehr als Haut und Knochen. Was war das hier? Waren das deutsche Kriegsgefangene?</p> <p>"Nein, Menschen aus einem Konzentrationslager," sagte ein Kosak mit düsteren Augenbrauen und roten Lippen (s. 368)</p>	<p>Við þeim blasti fjöldagröf, álíka stór og Akur ungra drengja, yfirfull af líkum, einum fimm lögum af líkum, og snarkaði eldur í með gifurlegum hita. Menn komust ekki nálægt stórgröfinni án þess að byrgja andlit sín. Líkin voru lítið annað en skinn og bein, en af og til heyrðist bresta í bálinu, líkt og í kvistum á arineldi. Þvagblöðrur, eða kýli, útskýrði Dimitri eins og margreyndur vísiferðamaður. Hvað var hér á seyði? Voru þetta þýskir stríðsfangar?</p> <p>"Nei, fólk úr fangabúðum," sagði svartbrýndur kósakki með rauðar varir (s. 448)</p>	<p>Foran sig så de en massegrav lige så stor som Unge drenges mark. Den var overfyldt med lig, mere end fem lag med lig, og ilden knitrede i dem med en ufattelig varme. Man kunne ikke nærme sig kæmpegraven uden at dække sit ansigt. Ligene var ikke meget andet end skind og ben, men nu og da kunne man høre et knald i ilden [ligesom] knaster i en pejseild. Urinblærer eller bylder, forklarede Dmitrij som en rutineret helvedesturist. Hvad foregik der her? Var det tyske krigsfanger?</p> <p>"Nej, folk fra koncentrationslejren, sagde en sortbrynet kosak med røde læber (s. 438)</p>

Her ses igen et eksempel på, hvilke konsekvenser en enkelt, her smagsmæssigt betinget strykning kan få: Idet de eksploderende urinblærer eller bylder udelades af hensyn til den ømskindede tyske læser, mister vedkommende samtidig allusionen til Dantes *Guddommelige komedie!* I næste eksempel udelades på tysk en særlig makaber sætning – med den indholdsmæssige konsekvens, at beskrivelsen mister sin karakter af indirekte udsagn om den destruktion, som ikke gør forskel på folk. Vi er nu med Herbjörg i kapitulationens Berlin:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
<p>Dunkel gekleidete Gestalten huschten durch die Strassen wie Ratten, denn alle waren auf der gleichen Suche wie ich: nach Essbarem. Schwarzer Qualm stieg in der Ferne auf, und irgendwo fauchte der Krieg wie ein in die Enge getriebener Drache. (s. 376)</p>	<p>Þvert yfir göturnar skutust svartklæddar verur og minntu á rottur, því allar voru þær í sömu sporum og ég: í leit að æti. Svartir strókar stigu í fjarska og einhverstaðar hvæsti styrjöldin eins og særður dreki fastur í blindgötu. Á horninu lá hermaður á grufu á glæstum búning en uppvið vegginn sat sofandi gömul kona alsett flugum. (s. 455)</p>	<p>Sortklædte væsener for frem og tilbage på tværs af gaderne og mindede om rotter, for de var alle i samme situation som mig – på jagt efter føde. Mørke røgsøjler steg til vejrs i det fjerne, og et eller andet sted hvæsedde krigen som en såret drage fanget i en blindgyde. På et hjørne lå der en soldat på maven i sin skinnende uniform, og op ad muren sad der en gammel kone dækket af fluer. (s. 445)</p>

Sammenlagt er der i den tyske version registreret 27 enten større eller mindre, efter indhold og kontekst at dømme, smagsmæssigt motiverede beskærende og bearbejdende indgreb. Hver især kan de forekomme af lokal og minimal betydning, men i forening trækker de den tyske udgave i en mindre barsk, kynisk, morbid og makaber retning.

Politisk-ideologisk tilpasning

Sammenligner man *Eine Frau bei 1000°* med *Konan við 1000°* med henblik på retouchering og beskæring foretaget ud fra holdningsmæssige hensyn, dvs. med henblik på at afsvække eller helt bortskære ytringer og antydninger, der kunne være politisk og ideologisk kontroversielle, især i kraft af direkte omtale af eller indirekte hentydning til Tysklands fortid, når man op på over 70 enkeltsteder. Det drejer sig som før omtalt nogle steder om hele kapitler; men forsøget på forskønnelse er gennemgribende og systematisk og rækker ned i bittesmå detaljer. Det tredje Rige afsvækkes f.eks. (s. 181) til "das Reich", og "Tusindårstriget" (s. 104) og "Nazistaten" (s. 170) bliver tilsvarende til "das dritte Reich". Hvor der på islandsk og dansk bliver talt om *nazismen som ideologi og bevægelse*, søger den tyske version snarere at personliggøre fænomenet ved at tale om "die Nazis" (s. 73, 74, 92). Forkortelsen "SS" ses i den tyske version undgået næsten overalt, hvor dette er muligt (f.eks. s. 240, 281, 288, 309, 310, 311). Selv på steder, hvor det må have været tydeligt, at indgreb direkte ville ødelægge Hallgrímur Helgasons humor, har dette hensyn ikke forhindret oversætter og redaktør i at fjerne et par knæhøje læderstøvler (s. 186) eller en højrearmshilsen (s. 195 og 203). Det islandske ordspil "einangrúnaríbúðir", som Kim Lembek fint fordanser til "koncentrationslejligheder", er karakteristisk nok ikke søgt gengivet på tysk (s. 128).

Særlig følsomme har de tyske bearbejdere åbenbart været over for *gas*; i hvert fald er glosen sine steder udeladt (s. 12, 256), og det var næppe af pladshensyn, den blev fjernet i flg. passage fra hovedbanegården i Hamburg:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Was für eine Menschenmenge! Was für ein Berg von Augen! Solch ein Durcheinander von klopfenden Herzen! Was hatten all diese Menschen in einer brennenden Stadt zu suchen? (s. 245)	Þvílík mergð af fólki. Þvílíkur haugur af augum. Þvílík ósköp af tifandi hjörtum. Það var líkt og hér kæmi heil lítil þjóð inn á þröngan pall og ætti pantaðan tíma í gasklefa síðar um daginn. Hvað vildi allt þetta fólk inn í brennandi borg? (s. 258)	Hvilken myriade af mennesker. Hvilken bunke af øjne. Hvilken ufattelig mængde af bankende hjerter. Det var, som om der ind på en smal platform kom en hel lille nation, som havde bestilt tid til gaskamrene senere på dagen. Hvad ville alle disse mennesker inde i en brændende by? ” (s. 252)

Der ville i det at detaildokumentere den tyske udgaves ideologiske og politiske afsvækningsindgreb rigeligt være stof til en selvstændig artikel; men nogle af de mest oplagte eksempler blev allerede nævnt ovenfor i dette arbejdes generelle og introducerende del. Vi kan derfor her nøjes med en bid tekst, der demonstrerer præcisionen i de nationalt og politisk betingede forskønnelsesforsøg. Om Ungarn, Slovakiet og Rumænien siger Herbjörg et sted, at de tidligt under Anden Verdenskrig ”voru komin í hús” (på islandsk s. 184), hvilket Kim Lembek uproblematisk oversætter med, at landene ”var kommet i hus”, nemlig set fra tysk synspunkt. I den tyske version hedder det derimod, neutralt og upåklageligt politisk korrekt, at de tre lande ”waren dem Dreimächtepakt beigetreten” (s. 170). Men dermed usynliggøres delvis jeg-fortællerens kynisme og sans for konkrete realiteter. Teksten bliver formelt lidt mere rigtig, men holdningsmæssigt også noget mindre farlig.

Religiøs tilpasning

Det hører med til jeg-fortælleren Herbjörgs personlighed og hele tilværelsesholdning, at hun har et praktisk forhold til sin sygdom og dermed til døden. Man skulle derfor tro, at det var utilladeligt at forskønne eller formilde hende på dette punkt. Ikke desto mindre leder man i den tyske udgave forgæves efter to steder (s. 19 og 169), hvor livet efter døden omtales på ironisk og humoristisk måde. Den anden af disse reduktioner er i øvrigt sket i et afsnit, hvor Herbjörg først beskriver sin mormors lig og derefter fremsætter en kort, men åbent anti-religiøs betragtning. Det har man åbenbart fundet for stærkt for

tyske læsere. Udeladelsen af en lyrisk præget og voldsomt personificerende beskrivelse af Døden synes ligeledes trossmæssigt begrundet:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Sterben. Tod, komm bald! Dann geb' ich mich ganz in deine Gewalt. Er kommt. Er kommt bald. (s. 163)	Deyja ... dauði, kom þú brátt. Þá skal ég sýna þér fulla sátt. Í nóttinni býr hann blessaður en hvílir sig enn með bakpokann stóra, staf sinn og mal, á þrjástubbi einum djúpt inni myrkviðinu, dimmur á brún og dræmgulur í glottinu. Bíður þar enn en gýtur auga fram á stíginn, laufgöngin hingað. Í gegnum tifandi þykka sekúndupokuna sé ég djarfa fyrir augnablikinu frá honum. Hann kemur. Hann kemur senn. (s. 175)	At dø ... kære død, kom nu snart, du og jeg kan få det rart. I natten bor han, den velsignede, men hviler sig stadig med den store ransel, sin stav og madpose på en træstub dybt inde i den sorte skov, minen mørk, det skæve smil trevent gult. Venter stadig der, men kaster et blik hen ad stien, vejen hertil mellem træerne. Gennem den tykke, tikkende sekundtåge kan jeg skimte hans øjekast. Han kommer. Han kommer inden længe. (s. 171f)

Man kan selvfølgelig her argumentere som så, at en sådan lyrisk og personificerende beskrivelse af Døden (atter med Karl-Ludwig Wetzigs formulering) ikke direkte rummer stof, som ikke kan ”undværes både i det koncise handlingsforløb og i romanens helhedsbillede”; men omvendt udtrykker passagen jo en bevidsthed om dødens uafvendelighed, som hører ubrydeligt med til romanens psykologiske karakteristik af sin djærve hovedperson.

Hvor afklaret hun er over for døden, viser sig i øvrigt også i den mildt humoristiske måde, hvorpå hun nogle steder omtaler Gud. På islandsk taler hun således to steder om ”Efstabæjarbóndinn” (s. 65 og 94), hvad Kim Lembek præcist gengiver som ”bonden på den sidste gård”, dvs. den øverste gård i en islandsk dal. Men på tysk har man (s. 53 og 83) slet ikke gjort noget forsøg på at finde et passende, nogenlunde ækvivalerende udtryk. Dér står der bare ”der Herr” i henholdsvis nominativ og genitiv, således at humoren og den særlige islandske sødme går fløjten. Og hvad angår lige det tekststed, hvor udtrykket første gang bruges, har man på tysk simpelt hen valgt at forkorte bonden på den sidste gård bort:

Eine Frau bei 1000° (2011)	Konan við 1000° (2011)	Kvinden ved 1000° (2013)
Oma Vera kam plötzlich auf die Idee zu sterben. Wir wären nicht überraschter gewesen, wenn die Hänge der Esja urplötzlich verschwunden wären. (s. 39)	Amma Vera hafði allt í einu tekið upp á því að deyja. Við hefðum ekki orðið meira hissa þótt Esjan hefði horfið. Eftir hundrað ára vist hjá bændum og formönnum við Breiðafjörð hafði hún loks ráðið sig í kaupavinnu hjá "bóndanum á Efstabæ" eins og hún kallaði almættið jafnan. (s. 41)	Mormor Verbjörg fandt pludselig på at lægge sig til at dø. Vi var nok blevet mindre overrasket, hvis fjeldet Esja var forsvundet. Efter hundrede års samvær med bønder og bådførere ved Bredefjord havde hun endelig fået plads som høstarbejder hos "bonden på den sidste gård", som hun jævnligt kaldte den almægtige. (s. 40)

De mindst 11 religiøst motiverede bearbejdende indgreb i den tyske version hører hjemme i, hvad der kan kaldes småtingsafdelingen. Men netop det beherskede kvantitative omfang af den stedfundne tros-mæssige retouchering demonstrerer, med hvilken nidkærhed oversætter og redaktør (sam, hvem ved, forfatteren?) har søgt at tilpasse romanen en kultur, hvor troen og kirken i almindelighed står stærkere, mere uangrebet, end i de nordiske lande. Således har man i den tyske version omhyggeligt undgået det punktum, hvori Gud (s. 52) skulle have stået i gåseøjne ligesom på islandsk og dansk!

Konklusion

Ovenstående detailsammenligninger demonstrerer sammen med artiklens appendiks med tilstrækkelig tydelighed omfanget og arten af den bearbejdning, som Hallgrímur Helgason som den mere eller mindre aktivt medvirkende part underkastede sig, inden *Eine Frau bei 1000°* skulle ud på det tyske marked. Hvad der fandt sted, var ikke censur i juridisk forstand, men selvcensur eller frivillig censur forstået som gennemgribende omfangsmæssig, kulturmæssig, moral-mæssig, smagsmæssig, holdningsmæssig, og tilmed trossmæssig tilpasning. Ligeledes gør den fremlagte dokumentation den formodning nærliggende, at såvel forfatteren som hans tyske oversætter og forlagsredaktører udtalte sig mod bedre vidende, da de i debatten omkring udgivelsen af *Kvinden ved 1000°* i foråret 2013 søgte at bortforklare og bagatellisere de foretagne reduktioner og retoucheringsindgreb.

En del-forklaring herpå kan være, at det islandske forlag på det tidspunkt for længst havde udnyttet den tyske udgaves succes i markedsføringen af den islandske roman. Paperbackudgaven af *Konan við 1000°* fra februar 2012 afsluttes således med begejstrede udsagn fra både den islandske og den tyske presse; men at de fem sidstnævnte salg fremmende lovprisninger omhandler en helt anden bog, nemlig det markedstilpassede værk, har man ikke fundet det nødvendigt eller formålstjenligt at nævne.

Referencer

- Alda Björk Valdimarsdóttir, (2012) Hann lagði okkur í ræsið á hverri síðu. *Ellevu líf og Konan við 1000°*. *Skírnir* 186 (forår): 147-165.
- Elmelund, Rasmus & Rasmus Bo Sørensen (2013a) For råt for Tyskland. *Information*, 12.4.2013.
- Elmelund, Rasmus & Rasmus Bo Sørensen (2013b) Stjerneforfatter censureret. *Information*, 12.4.2013.
- Hallgrímur Helgason (2011a) *Eine Frau bei 1000°*. *Aus dem Memoiren der Herbjörg María Björnsson*. Aus dem isländischen von Karl-Ludwig Wetzig. Stuttgart: Tropen, Klett-Cotta Verlag.
- Hallgrímur Helgason (2011b) *Konan við 1000°*. *Herbjörg María Björnsson segir frá*. Reykjavík: JPV útgáfa, Forlagið. På dansk ved Kim Lembek (2013): *Kvinden ved 1000°*. *Herbjörg María Björnsson fortæller*. København: Lindhart og Ringhof.
- Rösing, Lilian Munk (2013) Misforstået politiserende romanlæsning. *Politiken Bøger*, 27.4.2013.
- Skyum-Nielsen, Erik (2013) Fiktionens frihed og min bare røv. *Information*, 12.4.2013.
- Wetzig, Karl-Ludwig (2013) Skudt forbi, hr. Skyum. *Kronik i Information*, 19.4.2013.

Noter

1. Forholdet mellem modellen og den fiktive figur er kortlagt af Alda Björk Valdimarsdóttir (2012).
2. Peter Simonsen fremlagde dele af sin forskning ved et møde om "Velfærdsstatens litteratur" på Vejle Bibliotek 8.5.2013. Hans afhandling kan ventes udsendt i slutningen af 2013 eller begyndelsen af 2014.